

Jubileusz 75-lecia Zdeňka Hlavsy

Zdeněk Hlavsa urodził się 6 czerwca 1926 r. Studiował w Uniwersytecie Karola filologię czeską i filologię angielską. Najpierw pracował jako asystent na Wydziale 17 Listopada, a od roku 1963 w Instytucie Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk, gdzie jako bliski współpracownik prof. Josefa Vachka pomagał mu w wydawaniu wznowionego czasopisma „Travaux linguistiques de Prague”.

Problematyką, której poświęcił najwięcej czasu, była semantyka i składnia, a zwłaszcza problematyka syntaktyczna języka czeskiego. Poświęcił jej wiele artykułów. Przypomnijmy tylko niektóre: *Nový pohled na skladbu a vyučování českému jazyku* (1982/83), w którym zwraca uwagę na fakt, że w dotychczasowych gramatykach nie opisywano się faktów językowych, ale interpretowało się je, dlatego należałoby zmienić podejście do zjawisk językowych i opracować nowe gramatyki szkolne i akademickie; *Which depth do we need in semantics?* (1987), w którym rozważa stosunek semantyki i składni; *K některým aktuálním otázkám syntaktické normy* (1987), poświęcony normie syntaktycznej w mass-mediach, które mają zasadniczy wpływ na poziom językowego wypowiedzania się; *Koncepce větného vzorce v gramatickém popisu slovanských jazyků – čtvrté století zkušeností a problémů* (1988), w którym opisuje wyniki własnej pracy nad koncepcją wzorca zdaniowego F. Daneša (z tą koncepcją wystąpił na Kongresie Slawistów w Sofii w 1988 r.); *Některé problémy valenčního popisu slovesa* (1991), poświęcony opisowi czasownika jako kategorii organizującej strukturę zdania (tę koncepcję przedstawił również na konferencji w Polsce, artykuł drukowany w tomie *Walencja czasowników a problémy leksykografii dwujęzycznej*, Wrocław 1991, s. 7–14) i wiele innych. W roku 1982 przejął po F. Danešu prowadzenie zespołu, opracowującego część syntaktyczną akademickiej gramatyki języka czeskiego (*Mluvnice češtiny*, díl 3. *Skladba*), która wyszła drukiem w 1987 r.

Badania syntaktyczne skłoniły Z. Hlavse do szerszego spojrzenia na gramatykę. Rozpoczął więc prace nad opracowaniem przejrzystych kryteriów kodyfikacyjnych dla języka czeskiego. W artykule *Kritéria kodifikace* (1994) omawia zasady, którymi kierował się zespół pracowników AN RCz, opracowujący nową wersję *Zasad pisowni českéj* (1993), proponując wziąć pod uwagę przy ocenie sprawności językowej kryteria językowe i pozajęzykowe.

Owo podejście funkcjonalne do języka przyczyniło się także do tego, że Zdeněk Hlavsa zajął się całościowym opracowaniem gramatyki języka czeskiego dla uczniów szkół podstawowych i średnich. Rozpoczął od określenia rozgraniczenia zjawisk przynależnych do gramatyki i słownika. Temu zagadnieniu poświęcił artykuł *K některým základním pojmům funkční mluvnice češtiny* (1994), w którym proponuje, aby przy opracowywaniu gramatyki dla uczniów orientować się na

praktyczną stronę materiału, aby punktem wyjścia do opisu zjawisk gramatycznych była funkcja danego środka językowego. Zaowocowało to udziałem w zespołach, opracowujących nowe gramatyki dla uczniów: *Český jazyk pro studijní obory SOU a SOŠ* (współautor z A. Tejnorem, M. Sedláčkem i J. Uhlířem; 1987), *Přehledná mluvnice češtiny pro základní školy (Mluvnice nebojíme se)* (współautor z V. Styblíkiem, M. Čechovą i A. Tejnorem; 1992), *Český jazyk pro střední školy* (współautor z M. Čechovą, F. Danešem, K. Hausenblasem, J. Hoffmannovą, V. Styblíkiem i K. Svobodą; 1995); *Učebnice češtiny pro střední odborné školy* (1996), *Čeština – řeč a jazyk* (współautor z M. Čechovą, M. Dokulilem, J. Hrbáčkiem i Z. Hruškovą). W ostatniej pracy najpełniej wykorzystał swą wiedzę i doświadczenia zdobyte podczas opracowywania akademickiej wersji *Zasad pisowni českéj*, dotyczy to zwłaszcza rozdziału *Zvuková a grafická stránka jazyka*.

Innym problemem, któremu poświęcił również dużo czasu, był język środków masowego przekazu. Oprócz wyżej wspomnianego artykułu o normie językowej w mass-mediach ukazał się szereg artykułów poświęconych komunikatywności środków językowych w prasie i telewizji, np. w pracy *K jazykovědné analýze komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích* (1992) przeanalizował efektywne funkcjonowanie środków językowych pod kątem socjolingwistycznym i psycholingwistycznym, a w artykule *K pervazivním prostředkům české publicistiky* (1993) omawia współczesne problemy kultury języka z uwzględnieniem dynamiki życia społeczno-politycznego, która ma podstawowy wpływ na komunikację w mass-mediach.

Warto także wspomnieć jeszcze o dwu pracach. Dotyczy to opracowania przez niego pojęcia elipsy (*Some notes on ellipsis in Czech language and linguistics*, 1990) i pronominalizacji (*Podmínky fungování zájmen v textu*, 1987).

Zdeněk Hlavsa dużo uwagi poświęcał również kulturze języka. Systematycznie, co tydzień, prowadził w radiu czeskim kącik językowy „Rozmlouvání o češtině”, w którym omawiał aktualne zagadnienia kultury języka i dawał rady, jak rozwiązywać problemy językowe powstałe w codziennej komunikacji. Program ten był kontynuacją programu prowadzonego w czechosłowackim (i czeskim) radiu od 1946 r.

Poza działalnością naukową Z. Hlavsa udzielał się również organizacyjnie. Od 1990 r. był kierownikiem działu kultury języka i gramatyki Instytutu Języka Czeskiego AN RCz, a także redaktorem czasopisma „Slovo a slovesnost” i członkiem rady redakcyjnej czasopisma „Naše řeč”. Od 1992 przez trzy kadencje był przewodniczącym Rady Naukowej IJCz i wiceprzewodniczącym Komisji Grantowej AN. Brał udział także w akademickiej Radzie ds. popularyzacji nauki.

Jego aktywność naukowa i organizacyjna i dziś nie uległa zmianie. Życzymy więc Jubilatowi dalszych owocnych lat pracy, a przede wszystkim zdrowia i sił witalnych oraz kolejnych wspólnych jubileuszy.

Agnieszka Zięba

